

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Γ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ
ΠΕΡΙΑΗΨΕΙΣ ΤΩΝ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΩΝ ΚΑΙ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ
ΣΤΗΝ ΝΕΑ ΥΟΡΚΗ [ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2008]

Άνοιξαντάρια

Με κέντρο και άφορμή μιὰ ἀπὸ τὶς ἐμμελέστερες καὶ πιὸ ἔντεχνες συνθέσεις Ἀνοιξανταρίων τοῦ 19^{ου} αἰῶνος, τοῦ Γεωργίου Ραιδεστηνοῦ, -τὴν ὁποία θὰ μελετήσουμε με καλλιτεχνικὲς ἀξιώσεις, παράλληλα- σκοπεύουμε στὴν γνωριμία με τὸ παλαιότερο βυζαντινὸ καὶ νεότερο μεταβυζαντινὸ ρεπερτόριο τῶν Ἀνοιξανταρίων, καθὼς καὶ τὶς ἄκρως ἐνδιαφέρουσες συντμήσεις τῶν παλαιῶν ἀργῶν μελωδιῶν. Μέλη ποὺ θὰ μελετηθοῦν εἶναι ὁ στίχος Ὁ ἐπιβλέπων ἐπὶ τὴν γῆν τοῦ Γεωργίου Κοντοπετρῆ (14^{ος} αἰῶνας), ὁ στίχος Πάντα ἐν σοφία, μέλος ἀρχαῖον σὲ σύντμηση τοῦ Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος (ἀρχὲς τοῦ 19^{ου} αἰῶνος), ἡ πλήρης σύνθεση τῶν Ἀνοιξανταρίων Γεωργίου τοῦ Ραιδεστηνοῦ (τέλη τοῦ 19^{ου} αἰῶνος), ποὺ φέρουν τὴν ὀνομασία «Πολιτικά», καί, ἐνδεικτικὰ, στίχοι διάφοροι ἄλλων συνθέσεων ἀπὸ τὸ πλούσιο ρεπερτόριο τῆς ἴδιας ἐποχῆς.

Δοξολογία

Ἡ μελοποιητικὴ ἀρχὴ τῆς Δοξολογίας ἀνάγεται στὸν 13^ο αἰῶνα. Ἀπὸ τότε κι ὕστερα σχεδὸν ὅλοι οἱ μελουργοὶ καταπιάστηκαν με τὴν μελοποίησιν τῆς δοξολογίας καὶ τοῦ συναφοῦς ἀσματικοῦ τρισαγίου τῆς. Ἀπὸ τὸν πλοῦτο αὐτὸ ξεχωρίσαμε γιὰ νὰ μελετήσουμε τὴν μελοποίησιν τοῦ Πέτρου Πελοποννησίου (=1778) σὲ ἦχο δ' ἀγία, ποὺ κατὰ παράδοσιν ψάλλεται κατὰ τὴν τελετὴ τῆς Ὑψώσεως τοῦ τιμίου Σταυροῦ. Τὸ ἀρμόδιο γιὰ τὴν ἴδια περίστασιν ἀσματικὸ τρισάγιο Γεωργίου τοῦ Κρητός, ποὺ ἀπηχεῖ παλαιότερες συνθέσεις. Τέλος, τὴν δοξολογία σὲ ἦχο πλ. δ' χρωματικὸ τοῦ Κοσμᾶ Μαδυτινοῦ, χαρακτηριστικὸ δείγμα -νεωτερικῆς- μελοποιίας τοῦ β' μισοῦ τοῦ 19^{ου} αἰῶνος.

Καλοφωνία

Τὰ καλοφωνικὰ μέλη γνωρίζουν ἤδη ἀπὸ τὸν 12^ο αἰῶνα, ὅποτε πρωτοεμφανίζονται, πολλὰ καὶ ποικίλα ὕφη. Ὡστόσο, σταθερὸ χαρακτηριστικὸ τους εἶναι τὰ κρατήματα -μέλη θεμελιωμένα σὲ ἄσημες συλλαβές, ὅπως ανεννα, τενεννα, τερερε, τοτοτο κ.ἄ.τ. Ἐνα τέτοιο κράτημα, λοιπόν, τοῦ Ἰωάννου Λασκάρεως σὲ β' ἦχο, τὸ λεγόμενον «ποταμὶς», γίνεται ἀντικείμενο τῆς μελέτης μας. Ἐπίσης, ἐρχόμαστε σὲ ἐπαφὴ με τὸ ἀρκετὰ νεότερο εἶδος τῶν καλοφωνικῶν εἰρμῶν, ἔχοντας πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν καλοφωνικὸ εἰρμὸ Χαίροις πάναγνε, Μπαλασίου ἱερέως καὶ νομοφύλακος τῆς ΜΧΕ (μέσα 17^{ου} αἰῶνος) σὲ ἦχο α' καὶ συναπτῶς μελετοῦμε ὁμόηχο κράτημα τοῦ Ἰωάννου Τραπεζουντίου Πρωτοψάλτου τῆς ΜΧΕ (=1770).

Ὁ ρόλος τοῦ σολίστα (μονοφωνάρη) στὴν ἐκτέλεση τοῦ ψαλτικοῦ μέλους

Ἐπιχειρεῖται ἐν προκειμένῳ ἡ καταγραφή τοῦ ρόλου τοῦ σολίστα στὴν ἐκτέλεση τῆς Ψαλτικῆς μὲ βάση τὰ ἴδια τὰ μουσικά κείμενα στὴν διαχρονία τους, ἀπὸ τις ἀρχές τοῦ 14^{ου} αἰῶνος ὡς σήμερα -πέρα ἀπὸ τις μαρτυρίες ποὺ παρέχουν οἱ διάφορες ἱστορικοφιλολογικὲς πηγές καὶ κείμενα τυπικῶν διατάξεων. Γίνεται, λοιπόν, προσπάθεια νὰ δοθοῦν ἀπαντήσεις σὲ ἐρωτήματα, ὅπως:

- ✦ Πῶς καὶ πόσο ἐμφανίζεται ὁ σολίστ στὶς μουσικὲς πηγές τῆς κάθε ἐποχῆς;
- ✦ Πῶς ἀποτυπώνεται στὴ σημειογραφία ἢ ἀπὸ τὸν σολίστα ἀπόδοση καὶ ἢ ἀπὸ χοροῦ ψαλμῶδηση σὲ κάθε ἐποχῆ;
- ✦ Συναφῶς, ποιά ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὰ ἀπαντοῦν στὴν παρασήμενη μελῶν ποὺ προορίζονται γιὰ τὴν κάθε περίπτωση (ἂν ὑπάρχουν);
- ✦ Ἀντιστρόφως, μὲ ποιόν ἰδιαίτερο ἐρμηνευτικὸ τρόπο ἀντιμετωπίζουν τὸ ἴδια σημειογραφημένο κείμενο ἀφ' ἑνὸς ὁ σολίστας, ἀφ' ἑτέρου ὁ χορός;
- ✦ Διακρίνεται διαφοροποίηση στὸ ρόλο του ἀπὸ ἐποχῆ σὲ ἐποχῆ;
- ✦ Πῶς περιγράφεται ἡ σημερινὴ κατάσταση;
- ✦ Ποιό τὸ «ἦθος» τῆς ψαλμωδίας τοῦ σολίστα σὲ σύγκριση μὲ τὴν χορική;

Εἰσαγωγή στὴν σημειογραφία

Τὸ θέμα προσεγγίζεται ὄχι μόνον θεωρητικῶς ἀλλὰ καὶ στὸ ἐπίπεδο τῆς πράξης. Γίνεται λόγος –συνοπτικός- γιὰ τὴν γένεση καὶ ἐξέλιξη τῆς ψαλτικῆς σημειογραφίας, ποὺ πρωτοφανερώνεται στὰ μέσα περίπου τοῦ 10^{ου} αἰῶνος. Ὁ λόγος ἐξειδικεύεται, ὡστόσο, στὴν ἐν χρήσει σήμερα ἀναλυτικὴ σημειογραφία τῆς Νέας Μεθόδου, τῆς ὁποίας παρουσιάζονται ὅλες οἱ θεωρητικὲς πτυχές. Τέλος, προσκαλοῦνται οἱ συμμετέχοντες νὰ διαβοῦν ἀπὸ τὴν θεωρία στὴν πράξη ψάλλοντας ἀπλά σημειογραφημένους ὕμνους.

Ἡ Ὀκταηχία

Ἐν προκειμένῳ παρουσιάζεται ἡ Ὀκταηχία –τὸ τροπικὸ σύστημα τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης- κυρίως ἀπὸ τὴν ἄποψη τῆς μουσικῆς θεωρίας, παρότι δὲν ἀπουσιάζει ἡ ἱστορικὴ καὶ μουσικολογικὴ τῆς θεώρησης. Μετὰ ἀπὸ τὴν ἀπαραίτητη παρουσίαση τῆς ὀκταηχίας ὡς ἐνιαίου καὶ συμπαγοῦς τροπικοῦ συστήματος, τεχνολογεῖται ὁ κάθε ἦχος χωριστὰ: ἐπισημαίνονται γνωρίσματα καὶ ιδιώματα καὶ γίνονται ὅπου εἶναι δυνατόν ἀντιστοιχίσεις μὲ τὴν «ἐξωτερικὴ» μουσικὴ. Προσφέρονται παράλληλα ὡς μέσα ἐμπέδωσης τῆς θεωρητικῆς γνώσης διάφοροι ἐποπτικοὶ πίνακες καὶ πάμπολλα ἠχητικὰ παραδείγματα. Τέλος, προσκαλοῦνται οἱ συμμετέχοντες νὰ ψάλουν κατὰ τοὺς ὀκτῶ ἦχους καὶ τοὺς κλάδους τους.